

Vae victis!

Bosszú, megtorlás, kollektív büntetés Erdélyben a magyarság ellen

1944-1945

A 20. század a Kárpát-medence keleti felében élő magyarság számára rengeteg szenvedést hozott: nem volt elég az 1914–1918. évi „nagy háború”, szülőföldjük trianoni elcsatolása, és ennek következtében a román uralom, majd az újabb világháborúval járó megpróbáltatások, mert a világháború vége felé korábban nem tapasztalt gyötrelmekkel, kínokkal járó események zúdultak a nyakukba. Ismét büntetni akartak minket. Nemcsak Bukarestben, hanem már jóval korábban, Moszkvában is.

Ez utóbbi szándék már 1943. nyarán fölmerült. Ekkor ugyanis V. M. Molotov szovjet külügyi népbiztos (külügyminiszter) úgy fogalmazott: „A szovjet kormány úgy véli, hogy azért a fegyveres segítségért, amelyet Magyarország Németországnak nyújtott [...], a felelősséget nemcsak a magyar kormánynak, de kisebb-nagyobb mértékben a magyar népnek is viselnie kell”.¹ Fél év múlva ez az álláspontot megerősítették. A hírhedten magyarelles Eduard Beneš, a száműzetésben levő londoni csehszlovák emigráns kormány elnöke december 12–18. között Moszkvában tárgyalt. Ezek közben, 14-én Molotov kijelentette: „A magyarokat meg kell büntetni.” Végül a tárgyalásokat lezáró jegyzőkönyvben is leszögezték: „Mindkét fél elismeri, hogy Magyarország nagy felelősséggel tartozik a háborúért”. Miközben Romániára vonatkozóan azt rögzítették a dokumentumban, hogy „a román népet, ellentétben a rendszerrel, amely őt a háborúba bevitte, nem terheli közvetlen felelősség a háborúért”.² Ez utóbbit akkor jelentették ki, amikor Románia még két hadsereggel harcolt a Vörös Hadsereg ellen, miközben Magyarországnak csak megszálló hadosztályai voltak szovjet területen! Mindez azt jelenti az erdélyi magyarság szemszögéből, hogy „vae victis!” – vagyis „jaj a legyőzötteknek!”.

Az 1944–1945. évi magyarelles bosszúhadjárat eseményeit az alábbiak szerint lehet csoportosítani:

1.) dél-erdélyi, román állampolgársággal rendelkező magyar polgári személyek *tömeges internálása*;

¹ Idézi JUHÁSZ Gyula: Magyarország külpolitikája 1919-1945. Budapest, 1988. (3. átdolg. kiad.), 341. old.

² Idézi MURÁDIN János Kristóf: „A magyarokat meg kell büntetni!”. Elmondhatatlan történet. Erdélyi magyarok és németek deportálása a Szovjetunióba, 1944–1953. In *Rubicon*, 2016. 5–6. sz., 54. old.

2.) székelyföldi polgári személyek (legtöbbször katonakorú férfiak) *tömeges elhurcolása a barcaföldvári haláltáborba* (onnan viszont a *Szovjetunióba*);

3.) Szatmárnémeti és Nagykároly környékén (a részben elmagyarosodott) német/sváb, kisebb részben *magyar származású* polgári személyek elhurcolása *szovjet kényszermunkára* („málenkij robotra”);

4.) A tordai és kolozsvári magyar civil férfiak tömeges *hadifogságba* hurcolása;

5.) Román *félkatonai alakulatok* tagjainak („voluntároknak”, azaz önkénteseknek) és román csendőröknek a *gyilkosságai*;

6.) A reguláris román hadsereghez tartozó alakulat *tömeggyilkossága*.

1.) Tömeges internálások Dél-Erdélyben

Az 1944. augusztus 23-án lezajlott bukaresti királypuccsal a majdani győztesek mellé álló, és korábbi szövetségesének, Magyarországnak szeptember 7-én hadat üzenő Romániában sokan gondolták úgy, eljött a megfelelő alkalom arra, hogy megszabaduljanak a mintegy 1 700 ezer főt számláló magyar kisebbségtől.

Az augusztus 24-ére virradó éjszaka megalakult C. Sănătescu-kormány egyebek mellett általános amnesztiát hirdetett az Antonescu-rezsim alatt letartóztatottak számára, ennek köszönhetően megnyíltak az internáló táborok kapui. Csakhogy azokat néhány nappal később „új lakókkal” töltötték meg, ugyanis a belügyminisztérium már 25-én elrendelte, hogy még aznap tartóztassák le a német népcsoport, valamint a magyar kisebbség vezetőit. (A budapesti Lakatos-kormány emiatt már szeptember első napján tiltakozó közleményt adott ki.)

A internálások jogalapját valójában csupán az 1944. szeptember 12-én Moszkvában aláírt szovjet-román fegyverszüneti egyezmény teremtette meg. Ennek második szakasza arról rendelkezett: „Románia kormánya és főparancsnoksága kötelezi magát Németország és Magyarország területén [...] ott tartózkodási hellyel bíró állampolgárainak internálására”.³ Ennek a kitételnek a gyakorlati végrehajtása teljesen nyilvánvalóan *etnikailag diszkriminatív* volt, ugyanis Dél-Erdélyben *román állampolgárságú*, de magyar (és német) *nemzetiségű* civileket hurcoltak el! (Leszámítva az éppen ott tartózkodó, néhány száz főt számláló észak-erdélyi, magyar állampolgárságú személyt⁴)

Mielőtt az internáltak létszámára térnénk át, le kell szögezni: 1944. augusztus 23-ától november 6-áig, tehát csaknem három hónapon át mindenféle jogalap, illetve szabályozás nélkül működtek Romániában az internáló központok! Amikor november 6-án a légerek létrehozásáról szóló minisztertanácsi határo-

3 Közli: Orosz–magyar fegyverszüneti egyezmény / Groza Péter és Sztalin marsall táviratváltása / Orosz–román fegyverszüneti egyezmény. Kolozsvár, 1945. 4. old.

4 Az 1944. szeptember elején magyar útlevéllel Dél-Erdélyben tartózkodó, de *román nemzetiségű* személyeket nem internálták!

zat megszületett, például az olténiai Zsilvásárhelyen (Târgu-Jiu) már 4650 oda-hurcolt személyt tartottak fogva, akik közül 3161 férfi, 1155 nő, 334 pedig 14 évesnél fiatalabb gyermek volt. A Brassótól nem messze fekvő barcaföldvári 2-es számú fogolytábor, a hetek múlva haláltáboroként elhíresült láger is már javában működött.

Az eddig megismert források szerint Dél-Erdélyben 1944 őszén internáló tábor működött a következő településeken: Arad, Borossebes, Pankota, Doroszlófalva, Nagyhalmagy, Belényes, Kőröstárkány, Felső-, illetve Alsótömös, Brassó, Barcaszentpéter, Barcaföldvár, Fogaras, Lugos és Zsombolya. A Regátban pedig a már említett Zsilvásárhely mellett az alábbi helységeken: Slobozia Veche, Ciurel, Pitești és Caracal. Gyakorlatilag minden megyében létezett legalább egy, országszerte összesen 36 láger.⁵ (Azt is meg kell említenünk, hogy egyes források szerint a dél-erdélyi magyar polgári lakosság egy kisebb részét különféle munkatáborokba, a szerencsésebbjét ideiglenes gyűjtőtáborokba hurcolták el, ahonnan viszonylag hamar hazaengedték őket.)⁶

A dél-erdélyi kisebb internáló lágerekben, illetve a korábban említett nagy táborban, Zsilvásárhelyen *viszonylag* elviselhető körülmények uralkodtak, *tömeges elhalálozásra* nem került sor. Egy belügyminisztériumi szabályzat szerint a táborba való belépéskor mindenkinek fejenként tízezer lejt kellett befizetnie az elszállásolás (ágy, matrac, ágynemű stb.) fejében, de szabadulás esetén a fogoly ellátására az ő költségén biztosított eszközök a láger tulajdonában maradtak. Ugyancsak a foglyok által befizetett pénzből biztosították az étkeztetést, de „akinek nincs jövedelme, munkába állítják, hogy megkeresse ételének árát”. Az ún. eltartási költségek megállapítása a lágerek parancsnokainak a hatáskörébe tartozott. A szabályzat előírta még, hogy a reggeli ébresztő „az időjárás szerint” történjen, éjszaka a foglyok legkevesebb nyolc óra pihenőt kapjanak, és általában napi nyolc-tíz órányi fizikai munkát végezzenek. Eközben minden szerdán és szombaton általános takarításnak és heti egy fürdésnek, vasárnaponként istentiszteletnek kellett (volna) lennie. A cinizmus netovábbjaként is értelmezhető az, az előírás, miszerint az internáltak „felekezetenként imádkozhatnak”.⁷

Ami a táborba kényszerítették társadalmi szerkezetét illeti, a különböző visszaemlékezésekből úgy tűnik: minden szociális réteg érintett volt, de elsősorban az értelmiségiek. Elhurcolták például a híres nagyenyedi Bethlen Kollégium teljes tanári karát.⁸ Számos római katolikus és protestáns lelkész,⁹ írókat (a legismertebb közülük Olosz Lajos és Kacsó Sándor voltak),¹⁰ újságírókat, kisebb-

5 BENKŐ Levente – PAPP Annamária: Magyar fogolysors a második világháborúban. I. köt. Csíkszereda, 2007. 25. old.

6 Lásd: JÁRAY Márton fogarasi református lelkész naplójegyzeteit. Közreadja dr. Járny István: Édesapám naplója. Nagyvárad, 2004.

7 BENKŐ Levente: A tervszerű merénylet. In *Korunk*, 2003. 2. sz. 88–89. old.

8 Lásd, VITA Zsigmond „Élet a drótsövény mögött” című visszaemlékezését az Enyedi évek, enyedi emberek című kötetében (Csíkszereda, 1998., 116–164. old.)

9 Az internált dél-erdélyi református lelkészekről lásd NAGY Alpár-Csaba: A dél-erdélyi református egyházkerületi rész története (1940–1945). Budapest, 2012. 418–430. old.

10 OLOSZ Lajos: Hittel a mélységek felett. (Levelek a lágerből.) Csíkszereda, 2001., valamint KACSÓ Sándor: Nehéz szagú iszap fölött. Budapest, 1985. 580–585. old.

ségpolitikusokat (például Jakabffy Elemért), de gyártulajdonosokat, pénzügyi szakembereket, gyári munkásokat, kisiparosokat, falusi tanítókat, diákokat és „egyszerű földműveseket” is. Az internálendők listáját mindig a helyi csendőrség állította össze. Döntően rajtuk múlt, ki kerül föl arra és ki nem...

Az elhurcoltak számát szinte lehetetlen megbecsülni, mert a korabeli csendőrségi források összesítő statisztikát egy adott időpontból nem tartalmaznak. Annyi azonban bizonyos, hogy az 1944. őszén Dél-Erdélyben internált magyar polgári személyek száma több ezer fő volt, de nem zárható ki, hogy elérte a tízezres létszámot. A széleskörű internálás következtében a dél-erdélyi magyar társadalmat sikerült a román hatóságoknak „lefejezni”. Ennek (is) köszönhető, hogy a közösség politikai megszervezése egy kis, szélsőbalos csoportocska, az ún. madoszosok¹¹ kezébe csúszott át. Ez azonban egy másik tanulmány témája.¹²

2.) Magyarok tömeges elhurcolása a Székelyföldről

Észak-Erdély esetében több joggal hivatkozhattak a román hatóságok az 1944. szeptemberi fegyverszüneti egyezmény előírására. Mégis ez esetben is *etnikailag diszkriminatív* eljárásokra került sor: a magyar állampolgárságú, katonaköteles korú férfiak közül kizárólag a *magyar nemzetiségűeket* szedték össze, a románokat nem.

A székelyföldi tömeges elhurcolások mintegy két héttel később kezdődtek meg, amely a katonai helyzet változásával, illetve azzal magyarázható, hogy a Vörös Hadsereg nyomában a román adminisztráció „csupán” szeptember közepén tudott berendezkedni az addig megszállt vármegyékben. (A szovjet és a román csapatok 1944. szeptember 8-án vonultak be Sepsiszentgyörgyre, 11-én Csíkszeredába.)

A háborús arcvonal háta mögött megjelenő, a kijelölt szolgálati helyüket elfoglaló csendőrségi alakulatok a Csendőrség Főfelügyelősége szeptember 11-én kelt utasításának megfelelően, megkezdték a terület „pacifikálását”, az „irredentizmussal” vádolt személyek felkutatását, illetve azoknak a letartóztatását, akik „a magyar uralom alatt bármilyen formában üldözték a román ajkú lakosságot” vagy „a román államot gyalázták”.

Bár a román hatóságok előszeretettel hivatkoztak a román–szovjet fegyverszüneti egyezmény intézkedéseire, valójában másról volt szó: a *bosszúról*, a „visszavágásról”, a megtorlásról. Elég csak itt a hírhedt marosvásárhelyi prefektus, Ioan Bozdoc nyilatkozatát idézni, aki egyebek között kijelentette: „Hajthatatlan va-

11 A MADOSZ-t (a Magyar Dolgozók Országos Szövetségét) 1934-ben hozták létre erdélyi magyar kommunisták az illegális Kommunisták Romániai Pártja utasítására. A romániai többpártrendszer felszámolásáig, a királyi diktatúra bevezetéséig, 1938-ig legálisan működött, ám az erdélyi magyar politikai közösség legszélén létezett, a befolyása elenyésző volt.

12 Erről bővebben lásd, NAGY Mihály Zoltán – VINCZE Gábor: *Autonomiști și centraliști. Enigmele unor decizii istorice. Transilvania de Nord din septembrie 1944 până în martie 1945.* Cluj, 2008., és NAGY Mihály Zoltán – OLTI Ágoston: *Érdekképviselő vagy pártpolitika? Iratok a Magyar Népi Szövetség történetéhez (1944–1953).* Csíkszereda, 2009.

gyok, akár az öreg Cato és nem szűnök ismételni: teljes és azonnali leszámolást a magyarokkal! Most vagy soha!”¹³

A tömeges elhurcolások elsősorban a katonakorú falusi férfiakat sújtották. Ennek két oka volt. Egyfelől az, hogy a német és magyar hadvezetés 1944. szeptember első napjaiban úgy döntött, hogy a katonailag nyilvánvalóan védhetetlen „székely zsákot” feladja és – az 1916-os román betöréshez hasonlóan – a Maros vonalán rendezkedik be védelemre. Ezért a katonai hatóságok elrendelték a terület kiürítését. Bár az ezzel kapcsolatban kiadott parancs a teljes polgári lakosságra vonatkozott, elsősorban az értelmiség, a közigazgatásban, az oktatásban, az egészségügyben és az igazságszolgáltatásban alkalmazottak távoztak el. Nemcsak a városi lakosság nagy része, hanem a „falusi intelligencia” (papok, tanítók, jegyzők stb.) is elhagyta a lakóhelyét. A falusi földművesek egy része sok helyen csak a környező hegyekbe, erdőkbe, esztenákra (hegyi elkerített, állattartó helyekre), vagy az eldugottabb, félreeső falvakba húzódott. Az egyik korabeli beszámoló szerint Háromszék vármegyéből mintegy 30 ezer személy menekült el.

Egy szemtanú szerint 1944. december végén Csík vármegye több mint 170 ezer lakosából csupán 60 ezer tért vissza a lakóhelyére. Csíkszereda lakossága a hozzácsatolt Zsögöd faluval együtt, ekkor a korábbi mintegy 8200 személy helyett csak kb. 2100 fő volt.¹⁴ Tehát a polgári lakosság (mint említettük, elsősorban a városi és falusi értelmiség) nagyrészt elmenekült. A katonai behívót nem kapott földművelő székelység viszont nagyrészt helyben maradt. Az ő számuk augusztus végén, szeptember első hetében tovább gyarapodott.

Hazatért ugyanis a korábban a Székely Határvédelmi Erők¹⁵ határőr-zászlóaljaiba behívott székelyeknek egy része. Amikor a szovjet túlerő a határvadász alakulatukat szétverte, sokan nem látták értelmét a további – kilátástalannak tűnő – harcnak, és inkább hazatértek a környékbeli falujukba. Nem tudván azt, hogy sokuknak a családja az előző napokban elmenekült hazulról. („A tisztiek felszólították a legénységet, hogy próbáljanak harcolva kitörni a gyűrűből, de a katonák, zömük székelyföldiek, gyergyóiak, csíkiak, kijelentették, hogy ők tovább menni nem akarnak, mert ez a szülőföldjük, amíg ott a védelmi harcok folytak, derekasan védtek, de az már elveszett, és inkább haza mennek megvédeni a családjukat.”¹⁶)

A volt katonákat, (akik a fegyvereiket útközben eldobták, vagy elrejtették), és már polgári ruhában voltak, a román nagyvezérkar egy rendeletével – ellentmondva a nemzetközi előírásoknak – *hadifoglyoknak* nyilvánították. Erre hivatkozva kezdték „begyűjteni” a román csendőrök Háromszék, Csík és Maros-

¹³ *România Nouă*, 1944. szeptember 11.

¹⁴ Demeter Bélának, a kolozsvári Erdélyi Magyar Gazdasági Egylet, az EMGE központja kiküldöttjének jelentése az 1944. december 1. és 1945. január 2. közötti észak-erdélyi körútjáról. – Közli NAGY Mihály Zoltán – VINCZE Gábor: *Autonómisták és centralisták. Észak-Erdély a két román bevonulás között* (1944. szeptember – 1945. március). Kolozsvár – Csíkszereda, 2004. 256–281. old.

¹⁵ Felállításukról lásd: ILLÉSFALVI Péter – SZABÓ Péter – SZÁMVÉBER Norbert: *Erdély a hadak útján 1940–1944*. Budapest, 2005. 45–50. old., valamint BABUCS Zoltán: *A Kárpátok őrjei. Székely határőrök a második világháborúban*. <http://itthon.transindex.ro/?cikk=18905> (Letöltve 2016. június 10-én.)

¹⁶ ÍVÁS István: *Az utolsó székely határőrök. (Katonaságom története 1943–1944)*. Budapest, 2004. 146. old.

Torda vármegyéből¹⁷ a helyben talált székely férfiakat. (Meg kell azonban jegyezzük, hogy a román csendőrség több helyen nem csupán a katonakorú férfiakat szedték össze, hanem *asszonyokat, gyermekeket* is. Például a Maros-Torda vármegyéből Barcaföldvárra, az itteni táborba hurcolt közel 4 ezer magyar közül mintegy 450 volt kiskorú, akiknek egy részét – marosvásárhelyi közbenjárásra – december elején hazaengedték.¹⁸)

Korábban említettük, hogy a dél-erdélyi, román állampolgárságú magyarok internálótáborokban tömeges elhalálozás nem történt. Nem úgy, mint a barcaföldvári lágerban, amely maga volt a pokol. Az emlékezetben, de már a korabeli sajtóban is haláltáboroként hírhedtté vált lágerbe székelyeket és szatmári sváb-magyarokat zsúfoltak össze. Az itt fogva tartottak számáról eltérő adatok vannak, mivel felületes volt a foglyok nyilvántartása, emiatt utólag sem került elő semmilyen összesítő statisztika. A legtöbb foglyot, szám szerint 1871-et 1945 márciusában jegyezték föl Barcaföldváron. Ennél azonban jóval nagyobb lehetett a létszám, hiszen a lágerből szabadultak között akad olyan, aki 8 ezer foglyról tesz említést. A korabeli magyar sajtó ugyanakkor a haláltáborban sínylődő „hatezer magyar hadifogoly és internált” szörnyű sorsát teszi szóvá.¹⁹)

Ami az ott elhunytak számát illeti, a korabeli források ugyancsak ellentmondóak. Egy román levéltári forrás szerint 1944 októbere és 1945 júliusa között 298 fogoly halt meg a táborban pusztító kiütéses tifuszbajárvány idején. Ez azonban biztosan nem fedi a valóságot, ugyanis a Barcaföldvárral szomszédos Hídvég község akkori református lelkésze, Lőrinczi Árpád 184 elhunyt adatait rögzítette az egyház-község halotti anyakönyvében. Egy-két kivételtől eltekintve azokat, akiket maga temetett el, és akikről a személyi adatok egyáltalán eljutottak hozzá. Ezen kívül létezik még egy, valamikor 1945-ben Budapestre kijuttatott névsor is, amely 156 elhunyt nevét tartalmazza. Ha azonban hitelesnek fogadjuk el (és miért is ne tennénk?) több volt földvári fogoly azon állítását, miszerint az 1945 februárjában és márciusában pusztító tifusz- és vérhas járvány idején 20–25 elhunyt foglyot temettek el naponta, akkor az áldozatok száma jóval meghaladja ezeket a fenti adatokat. Ezt látszik alátámasztani az, az állítás is, miszerint sok elhunyt foglyot úgy temettek el Földváron, hogy semmilyen személyi adatát nem rögzítették.²⁰

A haláltábor kapcsán érdemes még néhány dologra kitérni. Egyfelől számos visszaemlékezésből az derült ki, hogy a román(os) családnévvel rendelkező foglyok egy részét egy „felülvizsgáló bizottság” elengedte. Több visszaemlékező viszont arról is beszámolt, hogy ha valaki vállalta, hogy áttér az ortodox hitre, kiszabadulhatott!²¹ Akik valamilyen módon nem szabadulhattak ki

17 Az eddig megismert romániai és magyarországi levéltári források, valamint a szakirodalom alapján úgy tűnik, hogy Udvarhely vármegye lakosságát nem, vagy csupán alig érintette a tömeges deportálás. Ennek okát a későbbi kutatásoknak kell kiderítenie.

18 *Szabad Szó*, 1944. december 5.

19 *Szabad Szó*, 1945. február 22.

20 BENKŐ Levente: Székely golgota. (Haláltábor Földváron 1944–1945). Sepsiszentgyörgy, 2003. 38. old.

21 Lásd, IMREH Ferenc [Vincze Gábor]: Egy szerencsés falu, Komolló. In: Fehér könyv az 1944. őszi magyarellenes atrocitásokról. Kolozsvár, 1994. 60–61. old.

Barcaföldvárról (vagy „altáborából”, Lügetről²²), a hírhedett tábor foglyai maradtak annak bezárásáig, vagy onnan tovább hurcolták őket a Szovjetunióba. Így járt a szatmári sváb-magyarok jó része is.

3.) A Szatmár-Nagykároly környéki, részben sváb származású civilek elhurcolása

A szatmári svábok deportálása egy nagyobb „akció” keretébe illeszthető. Mint közismert, Kelet- és Közép-Európából 1944-1945-ben több millió német nemzetiségű civilt (nem csak férfiakat, hanem fiatal lányokat, idős asszonyokat is!) hurcoltak el a Szovjetunióba, kényszermunkára („málenkij robotra”).²³ Ennek a németellenes politikának esett áldozatául már a 19. században részben elmagyarosodott szatmári svábok jó része is.

A nagytáj két városát, Szatmárnémetit és Nagykárolyt nagyobb harcok nélkül, 1944. október 25-én vették birtokba a szovjet és román csapatok. Azonban ellentétben a székely vármegyékkel, ide a román polgári közigazgatás már nem léphetett be.²⁴ Ennek oka, hogy ugyancsak október 25-én, a Maniu-gárdák (voluntárok, „önkéntesek”) előző hetekben, főként szeptemberben történt, elsősorban székelyföldi magyarellenes öldöklései, kegyetlenkedései miatt Észak-Erdélyben bevezették a szovjet katonai közigazgatást, és kitiltották az oda már benyomult román adminisztrációt.

Bár Szatmár vármegyében „demokratikus” közigazgatás jött létre, ez azonban azt jelentette, hogy a megszálló Vörös Hadsereg által támogatott helyi baloldal vehette kezébe az irányítást. Ám több forrásból²⁵ az derült ki, hogy a Bukarestből irányított csendőrség – nem úgy, mint Kolozsvárott, illetve Kolozs vármegyében – bevonulhatott Szatmár vármegye településeire, és 1945 tavaszáig, a román polgári közigazgatás helyreállításáig „felügyelte a rendet” s tevékenyen közreműködött a svábok (vagy azoknak tekintett magyarok) deportálásában.

A Szatmár vármegyei²⁶ sváb származású polgári lakosság elhurcolása 1945. első napjaiban kezdődött. (A jelenlegi Románia területéről összesen mintegy 70 ezer német származású személyt hurcoltak el kényszermunkára, közülük hozzávetőlegesen 5 ezer volt a Szatmár vármegyei sváb.) A deportáltak jelentős része ugyan német nevű, de vagy kettős-, vagy kizárólag magyar identitástudatú, mert sokan egy

22 BENKŐ Levente: Lület – Földvár. A második világháborús fogolytáborok történetéhez. In *Művelődés*, 2011. július. <http://www.muvelodes.ro/index.php/Cikk?id=1106> (Letöltve 2016. május 30.)

23 Bővebben lásd, BOGNÁR Zalán: A kelet-közép- és a délkelet-európai németiség deportálása szovjetunióbeli kényszermunkára 1944/45, különös tekintettel Magyarországra. In *Deliberationes*, 2015. 2. sz. 114–139. old.

24 A szovjet katonai hatóság 1944 szeptemberében még megengedte, hogy a székely vármegyékbe és Észak-Erdély egy részébe visszatérhessen a román polgári közigazgatás, amelyet Kolozsváron már nem tett lehetővé, Nagyváradon is csak átmenetileg. 1944. november 12-én azonban Észak-Erdély teljes területéről kiutasították a Bukarestből odaküldött román adminisztrációt is. Bővebben lásd, NAGY – VINCZE, 2004.

25 Egyebek mellett lásd Pakocs Károly jelentését az 1945 eleji közállapotokról. Közli NAGY – VINCZE, 2004. 282–292. old.

26 A történelmi Szatmár vármegye sváb többségű települései közül Mérc és Vállaj a trianoni Magyarország területén maradt. A deportálás azonban ugyanúgy sújtotta az ottani lakosságot, mint a romániai részen élőket.

szót sem tudtak németül.²⁷ Egykorú visszaemlékezésekből azonban az is tudható, hogy – a román csendőrségnek „köszönhetően” – nemcsak *sváb származású* személyeket szedtek össze, hanem szín-magyarokat is, akik római katolikus vallásúak voltak. A románok ugyanis egyes településeken elhittették a megszálló szovjetekkel, hogy aki katolikus, az egyben német is! Emiatt Érmindszenten minden munkaképes, *római katolikus vallású magyar* lakost elhurcoltak szovjet kényszermunkára. Ugyanez történt Érszentkirály, Tasnád és más környékbeli községek római katolikus vallású magyar lakosságának nagy részével is. Az ugyancsak Szatmár vármegyei Bere faluban 16 *református* magyar férfit viszont azzal a váddal szedtek össze, hogy „partizánok”. Őket szintén kényszermunkára hurcolták a Szovjetunióba.²⁸

A polgári lakosság összegyűjtésének módszere kísértetiesen hasonlított ahhoz a csaláshoz, amit a Kárpátalját megszálló szovjet hatóságok alkalmaztak. Azzal az ürüggyel hívták össze a helybeli, katonakorú férfiakat, hogy csak („három napos”) „kicsi munkára” veszik igénybe őket; vagy azzal, hogy megfelelő igazolást („bumáskát”) kapnak, és utána hazamehetnek. Ehelyett a begyűjtött személyeket a román csendőrök gyalog lekísérték a fontos vasúti csomópontig, Tövis községig vagy Gyulafehérvár városáig. (Ne feledjük, hogy Észak-Erdélyben ekkor szovjet katonai közigazgatás volt, de Dél-Erdélyben is az oroszok voltak az „urak”, tehát nyilvánvalóan szovjet engedéllyel történt az akció!) Onnan vonattal hurcolták tovább a partiumi svábokat és magyarokat a román felügyelet alatt álló barcaföldvári lágerba. Itt gyakorlatilag „szortírozták” őket: nagyobb részüket tovább szállították a foksányi (Focșani, város Vrancea megyében) nagy szovjet elosztó táboron keresztül a Szovjetunióba, kisebb részüket viszont osztozott a korábban oda deportált székelyek szenvedésében.²⁹

Fontos megjegyezni, hogy a szovjet megszálló hatóságok Romániában a lelkészeket általában nem hurcolták el, de több római katolikus plébános önként követte híveit a Szovjetunióba. Így tett – mások mellett – dr. Czumbel Lajos szatmári kanonok, dr. Mellau Ferenc plébános, dr. Gruber Ernő Nagybánya város miniorita házfőnöke, Szeibel János és Láng Lajos Gilvács községbeli kispapok, valamint Lengyel László nagyváradi egyházmegyes plébános.³⁰

4.) Tordai és kolozsvári magyar civil férfiak tömeges hadifogságba hurcolása

A két városban – Torda és Kolozsvár – történt tömeges elhurcolások oka a legújabb kutatások³¹ alapján egyértelműen kijelenthető: méghozzá az 1944. szeptember 5. és október 10. között Tordától délre folyó, elkeseredett harcokkal ma-

27 A szatmári svábokról lásd, BAUMGARTNER Bernadette: Kisebbség a kisebbségben. A Szatmár megyei németek a két világháború között (1918–1940). Kolozsvár, 2012.

28 BOROS Ernő: „Hogy a magyar pusztuljon.” Szatmár megyeiek a földvári haláltáborban. Csíkszereda, 2009. 151–152. old.

29 Bővebben lásd BOROS Ernő: „Mindennap eljött a halál.” Szatmár megyeiek a földvári fogolytáborban. Szatmárnémeti, 2002.

30 HETÉNYI VARGA Károly: Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában. III. Abaliget, 1995.

31 Egyebek mellett lásd, RAVASZ István: Erdély ismét hadszíntér, 1944. Budapest, 2002. 154–240. old.

gyarázható. A szovjet hadvezetést ugyanis meglepte az a kemény ellenállás, amelyet a magyar és német katonák tanúsítottak.

A szeptember 5-én támadásba lendülő 2. magyar hadsereg célja az volt, hogy kijusson az Aranyos és Maros folyók völgyébe, és ott egy jobban védhető állást vegyen fel. Tordát már 5-én elfoglalták, és három nap alatt 60 km-t nyomultak előre. Szeptember 7-én, a 7. tábori póthadosztály már Nagyenyed előtt állt!, majd elakadtak a 2. Ukrán Front előrevetett egységeibe. Ettől kezdve elkecseregelt védelmi harcok kezdődtek az előnyomuló szovjet és román, valamint a magyar és német csapatok között. A szeptember 13-ától kifejlődött ütközet, a tulajdonképpeni tordai csata a város feladásáig, október 4-ig tartott.

A kemény összecsapásokban a magyar fél halottakban, sebesültekben, eltűntekben és hadifoglyokban mintegy 10 ezer főt, a szovjet-román viszont ennek a *többszörösét* veszítette. Magyar részről ez volt az ára annak, hogy a szovjet 2. Ukrán Frontot a néhány magyar hadosztály – ugyan hathatós német segítséggel – megakadályozta abban, hogy az Erdély keleti részén harcoló és onnan a Tisza felé visszavonulni akaró 200 ezer magyar és német katonát bekerítse és megsemmisítse.³²

A nagy veszteségeket és az elhúzódozó harcokat valahogyan meg kellett indokolnia R. J. Malinovszkij marsallnak, ugyanis J. V. Sztálin november 7-ére, a „szovjet forradalom” 27. évfordulójára már Budapestet szerette volna bevenni. Mivel a szovjet csapatok nagy veszteségeket szenvedtek a ehhez képest kevés hadifoglyot ejtettek, Malinovszkijnak jelentésében „föl kellett kerekíteni” a szembenálló ellenség létszámát és a valódival szemben, jóval nagyobb hadifogoly-létszámot kellett jelentenie. Ez az egyik magyarázata annak, hogy miért szedtek össze Torda városában 700 magyar polgári személyt (az összlakosság mintegy 10%-át!), Kolozsvárról viszont még további 5000–5500 magyar férfit. A másik magyarázat az, hogy a román hatóságok elhitették a szovjetekkel, hogy a helyben található, katonakorú magyar férfiak tulajdonképpen „partizánok”. Tehát valamiféle a „partizánakció” megakadályozása volt a hangoztatott cél, miközben a valóságban ezúttal is *etnikai tisztogatás* zajlott az értelmiség lefejezésével.

Kolozsvárra október 11-én vonult be a szovjet hadsereg. A razziák már másnap elkezdődtek. Az utcáról vagy a munkahelyükről szedték össze a magyar férfiakat. Elhurcolták a vörös karszalagos városi őrség számos tagját, a helyreállításán dolgozókat a gyárak udvaráról, de elfogtak járókelőket is. Csupán Kolozsvár legnagyobb vállalatánál, a Dermata bőr- és cipógyárban – ahol zömében magyarok dolgoztak – összesen 815 munkást szedtek össze. Miután a történeteknek híre ment, és az emberek igyekeztek otthon elrejtőzni, a katonák sorra járták az utcákat. Szemtanúk elbeszélése szerint gyakran a román szomszédok vezetésével az otthonaikból terelték össze a magyar fiúkat és középkorú férfiakat.³³ Például a kolozsvári Nagy Károly látta, amint „egyes házakon kék zsírkretával írt szövegek jelentek meg: Casa românească, Román ház. [...] Veress Pál mesélte

32 ILLÉSFALVI Péter: A honvédség erdélyi harcai 1944-ben. In A Dontól a Marosig 1943-1944. Makó, 2005. 63–64. old.

33 NAGY – VINCZE, 2004. 63. old.

jelenlétemben apámnak,³⁴ hogy *valamilyen rejtélyes lista* alapján román–szovjet járőrök különböző lakásokon magyar értelmiségieket tartóztattak le, jogászokat, újságírókat, tanárokat, köztük kommunistákat.”³⁵ A deportáltak között olyan ismert személyiségek is voltak, akikre a helyi nacionalista románság más-más okokból ellenérzéssel tekintett. Közöttük említhetjük Mikó Imre jogászt, magyar parlamenti képviselőt, Kiss Jenő író, Bartha Ignác és Decsy István ügyvédeket, Faragó József, Árvay József és Haáz Ferenc etnográfusokat, Járosi Andor evangélikus esperest, író, vagy Mikecs Lászlót, a moldvai csángók múltjának kiváló kutatóját. Még a kommunista és a szociáldemokrata párt tagjainak egy részét is elhurcolták.

A begyűjtött polgári személyeket a kolozsvári törvényszék fogdájába vitték, ahol a kétszemélyes cellákban 20-25 embert zsúfolnak össze. Hajnalonként innen indultak gyalog Torda városa felé, ahol marhavagonokba „terelték” őket. Murádin János Kristóf kutatásai szerint mintegy 1600–1800 kolozsvári magyar már sohasem tért haza. Közülük 900-1000 személy a szállítás közben, illetve rögtön a megérkezés után halt meg.³⁶

5.) Román félkatonai alakulatok és csendőrök gyilkosságai

A különböző félkatonai (paramilitáris) egységek vérengzései ugyan jóval *kevesebb* magyar áldozatot követeltek, mint a tömeges internálások, ám annál nagyobb visszhangot váltottak ki.

Az előbbi hadseregen kívüli, de katonailag szervezett csapatok megalakításának a terve 1944. nyár végére tehető, amikor a bukaresti „Ardealul” (az Észak-Erdélyből elmenekült románok egyik leguszítóbb lapja) augusztus 27-i számában közölt felhívására „önkéntes erdélyi osztagokat” („voluntarii pentru Ardeal”) kezdtek szervezni, hogy azok hozzájáruljanak „Erdély felszabadításához”. Néhány napon belül hét zászlóaljzat állítottak fel (Ip, Trăznea, Aurel Munteanu,³⁷ Beliș elnevezéssel, stb.) egyenként mintegy 300–500 fővel, nagyobb részt olyan észak-erdélyi románokból (köztük nőkből!), akiknek az 1940. augusztus 30-ai második bécsi döntés után el kellett távozniuk a Magyarországhoz visszacsatolt területről. Az önkéntesek felvételénél semmiféle előzetes ellenőrzés nem érvényesült, többségük volt legionárius (vasgárdista), köztörvényes bűnöző vagy egyszerű kalandor volt. Katonailag többnyire képzetlenek, vagy olyanok, akiket korábban „kiselejtezték” a hadseregből.

Az alakulatok megszervezését a bukaresti román Nagyvezérkar abból a célból engedélyezte, hogy azok az Erdély területén működő reguláris katonai egységek

34 Nagy István (1904–1977) kolozsvári írónak.

35 *Romániai Magyar Szó*, 2002. szeptember 3.

36 MURÁDIN János Kristóf: A megtizedelt város. In *Korunk*, 2004. 10. sz. <http://epa.oszk.hu/00400/00458/0008/2/2004honap10cikk754.htm> (Letöltve, 2016. június 10.)

37 A zászlóalj elnevezése nem volt a véletlen: Ip/Ipp és Trăznea/Ördögkút falvak, illetve Munteanu, a meglin-cselt bánffyhunyadi ortodox esperes neve az 1940 őszi „horthystaverengzésre”, a „magyarok bestialitására” kellett emlékeztessen a románokat, hogy ezzel is növeljék a bosszúállás szellemét.

mellé rendelve, a háborús arcvonal mögötti területek „pacifikálásában” vegyenek részt és előkészítsék a terepet a polgári közigazgatás visszatéréséhez. Mivel az eddig megismert román és magyar források kizárólag csak a Gavrilă Olteanu által vezetett brassói alakulat ténykedéséről tudósítanak – nagyobb „voluntár” osztag működéséről viszont nem –, az feltételezhető, hogy a nagyvezérkar engedélyével működő, mintegy 1500–2000 főre tehető önkéntesek döntő részét szétosztották a felállított észak-erdélyi falusi csendőrőrsök megerősítésére.

A leghírhedtebb osztag az Olteanu parancsnoksága alatt álló „Iuliu Maniu” Erdélyi Önkéntes Zászlóalj (Batalionul de Voluntari Ardeleni „Iuliu Maniu”) volt. A „vezér” maga is észak-erdélyi menekült, aki egy 1946. évi dokumentum szerint a második világháború előtt tagja volt a szélsőjobboldali Mihály Arkangyal Légiónak (a Vaszgárdának), és csapatának tagjait nagy részben ugyancsak Észak-Erdélyből elmenekült hajdani „legionáriusok” alkották.

Az alakulat szervezése – a román katonai hatóságok támogatásával! – szeptember 6-án, Brassóban kezdődött. Egy hét múlva, 13-án Olteanu engedélyt kért a helyi szovjet katonai parancsnokságtól, hogy járuljon hozzá a Székelyföldre való elindulásukhoz. Méghozzá „a front háta mögött a csend biztosítása”, valamint „az abban az övezetben szétszóródott partizánok kiirtása” céljából.³⁸ Olteanu később azt állította, hogy „a székelyek [...] legkevesebb harminc-negyvenezer fegyverrel és nagy lőszerraktárakkal rendelkeztek”, és hogy „össze-csapásaink voltak mindkét [?] bandával az Erdélyben tett portya során. Elko-boztunk több ezer fegyvert és hatalmas lőszerkészleteket, ruházatot, amit átadtunk a [reguláris] csapatoknak, egy részét pedig a csendőrségnek és a rendőrségnek. [...] Több tucat esetben segítettük a csendőrséget, a rendőrséget, a Szovjetunió hadseregét a rend helyreállításában a partizánalakulatok támadásakor, amelyek Erdély-szerte raboltak is”.³⁹ A hírhedett „kapitány” ezen állításait a tények nem támasztják alá, hiszen a katonai raktárakat a visszavonuló németek és a magyarok kiürítették. Egyetlen megbízható, korabeli forrás sem említi a területen „partizánbandákat” vagy „hatalmas lőszerkészleteket”.

Az Olteanu által vezetett „voluntárok” 1944. szeptember közepén érkeztek meg Sepsiszentgyörgyre, ahol rögtön hozzáfogtak „rendteremtéshez”. A városban és a környező falvakban fosztogattak, raboltak, bántalmazták a helybeli lakosokat. Hogy a székelység mire számíthat a bevonuló voluntároktól, az hamarosan kiderült a helyi sovíniszta napilap, a Desrobirea szeptember 20-i számában közzétett felhívásból is: „Erdélyi románok! Szabadságunkat tűzzel és vérrel szerezzük vissza. A magyar tömlöcöket szétzúzzuk, a falvakat és városokat megtisztítjuk a német–magyar hóhéroktól, a négyéves idegen megszállást kegyetlenül megbosszuljuk.” A megígért kegyetlen bosszúra először Szárazajta községben került sor.

Az itt 1944 őszén bekövetkezett véres eseményekről már 1945-ben, két teljesen eltérő „történet” született. A román változatot – melynek a megtörtént ese-

38 A brassói szovjet katonai parancsnoksághoz címzett kérvényt közli: ȚURLEA, Petre: Monumente non grata. Falși martiri maghiari pe pământul românesc. București, 1996. 104. old.

39 Olteanu, Iuliu Maniuhoz írott 1945. augusztus 15-i levelét közli, CIUCEANU, Radu: Sumanele Negre. Dosarul operativ 1945. IV. In Arhivele Totalitarismului, 1995. 3. sz. 112–115. old.

ményhez vajmi kevés köze volt⁴⁰ – az alábbiakban lehet röviden összefoglalni. Olteanu a helybeli románok kérésére ment ki az Erdővidék felre eső falujába, mert értesítették arról, hogy a szeptember eleji harcokban néhány helybeli székely egy sebesült román tisztet bestiális módon meggyilkolt. Ezt megtorolandó, Olteanu több székelyt agyonlövettett, az úgymond két „bestiális gyilkost” pedig egy fatuskón lefejeztette. Valójában egészen más történt. Később, az iménti „meggyilkolt” román tiszt a „voluntárok” brassói pere idején köszönőlevelet küldött a szárazajtai községhez, amiért 1944 szeptemberében egy helybeli magyar asszony ápolta őt, mint sebesültet, de tanúként nem jelenhetett meg a bíróságon, mivel még mindig kórházban gyógyították...

A valódi körülmények: szeptember első napjaiban kisebb harc dült Szárazajta szélén, ugyanis egy német ellenlökés kiverte az oda éppen bevonult román előőrsöt, amely súlyos veszteséget szenvedett. Ezt valamiképpen elfogadhatóvá kellett tenni a felsőbb katonai parancsnokság előtt. Ezért koholták azt a hamis vádat, hogy a németek csak azért tudtak győzni, mert őket a helybeli székelyek segítették. (A kivégzettek egy része a harcok idején nem is tartózkodott a faluban!) Tehát Szárazajta községet „partizánfaluvá” minősítve, meg kellett büntetni, hogy el lehessen számolni a 13 román katona-halottal, akik közül egyébként egy sem volt tiszt.⁴¹ Ezen kívül viszont néhány helybeli román úgy döntött, hogy „törleszt” az elmúlt négy évben elszenvedett vélt, vagy valós sérelmekért. Ők hívták be Olteanut és önkénteseit.

Szeptember 25-én Olteanu mintegy hetven emberével kiment Szárazajtára, ahol egész éjszaka fosztogattak. Másnap reggel az iskola udvarán bekövetkezett a „rendteremtés”: az egybeterelt helybeliek szeme láttára két székelyt igen kegyetlen módon, favágó tőkén lefejeztek, kilenc embert golyó által öltek meg nem létező bűneik miatt. Egy áldozat úgy halt meg, hogy az önkéntesek egyike a tömegbe lőtt, egy férfi viszont csodával határos módon „csak” megsebesült a sortűz alatt, de túlélte. Ketten napokkal később a sebesüléseikbe haltak bele.⁴² Az önkéntesek a falut teljesen kifosztották.

A Maniu-gárda szeptember 27-én kezdte meg véres menetelését észak felé, az Olt folyó mentén, és amerre végigvonultak, mindenütt raboltak. A szinte teljesen kihalt vármegyeszékhelyre, Csíkszeredába 29-én vonultak be, ahol – úgymond „partizánok és fegyverek” után kutatva – napokig szabadon garázdálkodhattak. A szovjet városparancsnokság ugyanis nem lépett közbe, pedig több helybeli lakost is szinte félholtra vertek.

Csíkszentdomokoson október 8-án hasonló eset játszódott le, mint Szárazajtán, csak ide nem a helybeli románok hívták be a voluntárokat, ha-

40 A korabeli román „igazságszolgáltatást” jól jellemzi, hogy 1945 tavaszán, a Maniu-gárdisták brassói pere után több szárazajtai székely ellen vádat emelt a hadbírótság. Bővebben lásd, BENKŐ Levente: Szárazajta. Barót, 2011. (2. jav. bőv. kiad.)

41 Arhiva Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”. [Nicolae Colan Érsek Egyházi Dokumentációs Központ Levéltára.], Sepsiszentgyörgy. A névsort közli: TURLEA, Petre: Monumente ale unor criminali maghiari în România. [Magyar gyilkosok emlékművei Romániában.], Bukarest, 2004. 268. old.

42 Lásd IMREH Ferenc [Vincze Gábor]: Magyarellenes atrocitások Háromszéken. In Fehér könyv az 1944. őszi magyarellenes atrocitásokról. Kolozsvár, 1994. 45–56. old.

nem a gyergyóbékási, a gyergyódámuki, és a gyergyótölgyesi románok, akik a csíkszentdomokosi határban lévő havasi legelők tulajdonjoga miatt régóta vitában álltak a faluval. Úgy gondolhatták tehát, hogy itt a jó alkalom a régi sérelmeik „törlesztésére”. A bevonult Olteanuék elrejtett fegyverek keresése ürügyén október 7-én végigrabolták Csíkszentdomokost, majd másnap az összetereit falusiak szeme láttára 11 személyt lőttek agyon, köztük egy 81 éves öregasszonyt.⁴³

Egy hét múlva – miután a gyergyószentmiklósi szovjet városparancsnok kiparancsolta őket a városból – a csapat szétszóródott, maga a vezér, Olteanu pedig felmenekült a Kelemen-havasokba, ahol a „Haiducii lui Avram Iancu” (Avram Iancu Betyárjai) nevű antikommunista fegyveres szervezet egyik vezetője lett. Az Olteanu-gárda (melyet a Sănătescu-kormány november 16-án föloszlatott) az alig egy hónapos működése során harminc székelyt gyilkolt meg.

Az észak-erdélyi magyarság szenvedései azonban mindezekkel még nem értek véget, mert magyarellenes atrocitásokra a Székelyföldön kívül másutt is sor került. Elsősorban Kolozs és Szolnok-Doboka vármegyék vegyes népességű falvaiban terrorizálták a magyar lakosságot. Az Észak-Erdély nagy részén megjelenő román polgári adminisztráció 1944. november 12-én (más adat szerint már október 25-én) történt szovjet kiutasítása után Kolozsvárott fölvelt jegyzőkönyvek alapján eddig összesen több mint hatvan gyilkosságról tudunk. Például Egeres községben (Kolozs vm.) tizenhat, Bánffyhunyadon pedig tizenegy magyarot gyilkoltak le a csendőrök és a helybéli románok.⁴⁴

6.) A reguláris román hadsereg katonái által okozott tömeggyilkossága

A Fekete-Körös völgyében fekvő néhány magyar falu lakossága egy részének a lemészárlását a román reguláris hadsereg számlájára kell írni még akkor is, ha a korabeli baloldali sajtó ezzel a gyilkossággal kapcsolatban is szívesen emlegette a „Maniu-gárdistákat”.⁴⁵

A történet részben hasonlít az 1919 tavaszán a szintén Fekete-Körös völgyi Köröstárkányban történt tömeges vérontáshoz, mert ez is a háborús cselekmények, a magyar katonaság elvonulása után történt.⁴⁶ A Gyanta községben és környékén 1944. kora őszen végrehajtott tömeggyilkosságok a Nagyvárad környéki elkeseredett harcokkal függték össze, amikor szeptember 14-én az előre-

43 IMREH Ferenc [Vincze Gábor]: Csíkszentdomokos: a havasiak bosszúja? In Fehér könyv az 1944. őszi magyarellenes atrocitásokról. Kolozsvár, 1994. 64–69. old.

44 A Magyar Népi Szövetség által fölvelt korabeli jegyzőkönyvek által készített összesítést közli NAGY – VINCZE, 2004. 352–367.; Az egeresi gyilkosságokról lásd GAJDOS BALOGH Attila írását, In. Fehér könyv az 1944. őszi magyarellenes atrocitásokról. Kolozsvár, 1994. 89–102. old. (A bánffyhunyadi gyilkosságot még nem dolgozták fel, csak az áldozatok száma ismeretes.)

45 A „Maniu-gárdista” kifejezés 1945-től egyfajta politikai szitokszó volt. A román kommunisták abban voltak érdekeltek, hogy a jobboldal legtekintélyesebb vezetőjét, Iuliu Maniut ezzel is lejárássák. A későbbi visszaemlékezések akkor is „Maniu-gárdistákat” említettek, ha a gyilkosságokat például helyi román csendőrök követték el. (Lásd az egeresi mészárlást.)

46 Lásd SZAKÁCS Árpád – VINCZE Gábor: Magyarirtás Köröstárkányban 1919 tavaszán. In *Magyar Hírlap*, 2010. május 16., valamint GÁBOR Ferenc: Életem viharának emlékére. Köröstárkány fekete húsévta. Nagyvárad, 2013.

nyomuló magyar honvédség elfoglalta Gyantát, majd Belényes városáig tört előre. Tíz nappal később, 24-én azonban a tülerő miatt vissza kellett vonulni. Ekkor a Gyanta határában vívott kemény összecsapások után, a honvédség utóvédje feladta állásait. A faluba a 3. román hegyi hadosztály alárendeltségébe tartozó „Someșul” nevű „batalion fix” (területvédelmi zászlóalj) katonái vonultak be. A korábbi, heves küzdelmekben elszenvedett veszteségekért a Teodor Brândeasa hadnagy vezette alakulat a helybeli magyar polgári lakosságon állt bosszút. Fosztogattak, nőket erőszakoltak meg – és gyilkoltak. Összesen 47 gyantai magyart öltek meg: a legfiatalabb csak kettő (!), a legidősebb 65 éves, és az áldozatok között volt egy áldott állapotban lévő asszony is... A vérengzés nem korlátozódott Gyantára: a szomszédos Magyarremetén 34 (a legfiatalabb 14 éves), Kisnyégerfalván pedig hat magyart végeztek ki.⁴⁷

Összegezés

A 20. század a „nemzetállamok” létrehozásának százada – vélik egyes történészek, politikusok. Valójában arról van szó, hogy *az etnikailag homogén nemzetállamok megteremtésének erőszakos kísérlete* történt az elmúlt században. Ennek a politikának vált áldozatává a Kárpát-medencei magyarság először 1918. és 1920. között. A második világháború végén a cseh/szlovák, román és szerb, valamint a szovjet kommunista vezetés elérkezettnek látta az időt arra, hogy végleg megszabaduljon a magyar (valamint a német) kisebbségtől. Ha nem is egészétől, de minél nagyobb részétől. Az Erdélyben, 1944–1945-ben történt magyarüldözéseknek⁴⁸ az volt a következménye, amire titkon Bukarestben számítottak: a világháború végén újabb 100 ezer fős magyar tömeg menekült el a szülőföldjéről Magyarországra. Hamarosan kiderült, hogy egyes román politikusok (például a Román Kommunista Párt egyik vezetője, a Groza-kormány igazságügyi minisztere, Lucrețiu Pătrășcanu) még ezzel sincsenek megelégedve, és további több százezer erdélyi magyartól szerettek volna megszabadulni.⁴⁹ Szerencsére ez a tervük már nem válhatott valóra. Ez azonban már egy másik történet.

47 Lásd Fehér könyv az 1944. őszi magyarellenes atrocitásokról. Kolozsvár, 1994. 107–117. old.; valamint GÁBOR Ferenc: Isten se akarja... Budapest, 2015.

48 Tanulmányunkban – helyhiány miatt – nem térhetünk ki arra, hogy a *magyarellenes megtorlás* 1945-től „jogi köntösben” jelentkezett. Az 1946-ban Kolozsvárott működő Népbíróság az *etnikai bosszú* egyik intézményének bizonyult, amit jól érzékeltet, hogy a hivatalos román adatok szerint a 445 magyar és 33 román vádlottat ítélték súlyos börtönbüntetésre, életfogytiglanra vagy halálbüntetésre. (A magyar vádlottak nagy részét – mint például Wass Albert (1908–1998) író – a távollétében vonták felelősségre.) A számarányok nyilvánvalóvá teszik az *ítélkezés koncepciózus jellegét*.

49 Bővebben lásd, VINCZE Gábor: Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből. Csíkszereda, 1999. 71–75. old.

Vincze Gábor történész, 1962-ben született Békés városában. A szegedi József Attila Tudományegyetemen 1991-ben szerzett történelem szakos egyetemi diplomát, majd 2006-ig az egyetem Társadalomelméleti és Kortörténeti Gyűjteményének kisebbségi kérdés szakreferense. Kutatási területe akkor a romániai magyar kisebbség és a magyar-román államközi kapcsolatok 1945. utáni története. Ezt követően 2006 és 2014 között a hódmezővásárhelyi Emlékpont, 2014 óta az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark történésze. Korábbi kutatási területe kibővült. Foglalkozott a magyarországi református egyház 1945 és 1956 közötti történetével, az állambiztonság és az egyház kapcsolatával, vizsgálta a szegedi népbíróság előtt folyó pereket, és az 1950-es évek dél-alföldi ellenállási mozgalmának, a Fehér Gárdának a tevékenységét. Eddig 16 könyve és mintegy 130 tanulmánya jelent meg. Fő művei: *Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből*. Csíkszereda, 1999. Státus Könyvkiadó.; *Asszimiláció vagy kivándorlás? Források a moldvai magyar etnikai csoport, a csángók modern kori történelmének tanulmányozásához (1860–1989)*. Kolozsvár–Budapest, 2004. Erdélyi Múzeum-Egyesület – Teleki László Alapítvány.; *A száműzött egyetem. A Ferenc József Tudományegyetem sorsa Kolozsvártól Szegedig (1919–1921)* Szeged, 2006. JATE Press.; *Gúzsba kötött kisebbség. Magyarok a 20. századi Romániában*. H. n. [Nagyvárad], 2009. Partium Kiadó.; *„A legnagyobb nyugtalanság tapasztalható...” Eljárások református egyházi személyek ellen a „népi demokrácia” első éveiben a Békés-Bánáti Egyházmegyében*. Hódmezővásárhely, 2016. Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ – Emlékpont kiadása.